CHRISTCHURCH, těžce zkoušené město

CHRISTCHURCH – těžce zkoušené město s poštovní historií

Christchurch (maorsky Otautahi) největší město Jižního novozélandského ostrova založené v roce 1850 britskými přistěhovalci , město vybudované v koloniálním stylu a s významnou poštovní historií zasáhlo v minulých dnech (13. 11.) další zemětřesení. V nedávné době to bylo zemětřesení 4. 9. 2010

a jedno z nejničivějších 22. 2. 2011, kdy bylo centrum města z větší části srovnáno se zemí a kdy zahynulo 148 lidí.

Zemětřesení roku 2011 se dotklo samého centra – Katedrálního náměstí, byly na něm poškozeny významné budovy kromě dalších: anglikánská katedrála a stánek zajímavé poštovní historie Nového Zélandu a celého světa – budova Hlavního poštovního úřadu (Chief Post Office, předtím též známá jako Vládní budova). I když budova pošty stojí, je vyklizena a čeká na další svůj osud…

The Chief Post Office či **Christchurch Central Post Office (dříve známá jako Government Building)**

postavená na Katedrálním náměstí byla původně budova určená pro poštovní služby a některé další vládní činnosti. Před fatálním zemětřesením v ní bylo i Návštěvnické centrum a komerční služby. Budova sloužila i jako první telefonní ústředna od roku 1881 (Telephone Exchange) na Novém Zélandě. Stavitelé ji postavili z cihel v italiánském stylu s prvky klasiky a benátské gotiky. K rozhodnutí o stavbě došlo v roce 1863, kdy se význam přístavu Lyttelton, tehdejšího centra poštovních služeb ponižoval s hospodářským a společenským vývojem a kdy dosavadní budovy poštovních služeb v Christchurchi (Victoria Square) již nevyhovovaly. Souhlas se stavbou, jejímž architektem byl koloniální stavitel a autor budovy pošty v Lytteltonu William Henry Clayton, byl udělen v roce 1873. Stavebními pracemi byl pověřen Daniel Reese. Na den narozenin královny Victorie byl položen základní kámen stavby (24. 5. 1877). Budova byla dokončena v roce 1878 a otevřena 14. 7. 1879. Rozšíření a úprav se dočkala budova v roce 1907 a 1913. Hodiny byly na věž instalovány roku 1879 (replika Londýnských velkých hodin ve Westminsteru). Utichly po požáru v roce 1980. Předtím vyzváněly každou hodinu a každou čtvrthodinu. Po nimi na přední fasádě je Královský znak Spojeného království (do dneška).

Budově hrozila demolice již v roce 1930. To přestála. Nyní se o jejím dalším osudu jedná. Vydrží?

Jakýž bude její osud. Poštovní služby převzala pošta v budově Kiwi banky v provizorním centru nedaleko od této majestátní budovy v místě restaurací, fastfoodů, malých obchůdků a příjemné atmosféry s hudbou pouličních muzikantů.

V titulku a úvodu jsem se zmínil, že město Christchurch bylo město s poštovní historií, a ne ledajakou. Zajímavá byla zcela jistě poštovní historie nově zrozeného státu – oficiální, ale i

soukromá.

Co však upoutává zraky sběratelů, je historie vyplácení korespondence v tomto městě počátkem 20. století. **Popsaná budova pošty a město Christchurch se v roce 1904 staly svědkem provozu do nedávna prvního výplatního stroje pro veřejnost++/. Byl to Model „1“ britského inženýra, vynálezce Ernesta Mosse (a jeho firmy AFM+/), který si zvolil dominium Jejího Veličenstva za svůj nový domov.** Dle archivních záznamů byl umístěn před hlavním vchodem Hlavního poštovního úřadu na Katedrálním náměstí v Christchurchi. Korespondenci otiskoval dvoukruhovým razítkem o velikosti 19 a 12 mm v průměru. V mezikruží byl nápis: ***„N.Z.POSTAL STAMP No. 1“. V razítku byla fixní hodnota se slovem ZAPLACENO “ 1D/PAID“.***

+/ Vysvětlivka zkratek.: ASC – The Automatic Stamping Co., AFM – The Automatic Franking Machine Co. Ltd., NZFM – New Zealand FRranking Machine Co. Ltd.)

++/ Mossovo prvenství padlo v roce 1997, kdy byl objeven první výplatní otisk italského hraběte žijícího v USA Savorgan di Brazza Detalma, který vynalezl výplatní stroj s otiskem pro doporučeno

poštu (stroje M 1 – 4 použité v New Yorku).Tento objev nesnižuje význam Mossova vynálezu, ani

Uchermannova modelu z Kristianie z roku 1903)

Bylo to gumové razítko v černé barvě. Výplatní stroj fungoval po vložení příslušné mince, byl samoobslužný. **Byl používán v krátké době od 31. 3. do 15. 4. 1904(? – některé zdroje uvádějí 14. 4.). Poté byl přemístěn před Hlavní poštu ve Wellingtonu, kde byl používán od 23. 5. do 4. 11. 1904. Před touto poštou se užíval i další (či stejný upravený?) výplatní stroj v době od 23. 5. do 4.11., ten již v ocelovém provedení s viditelnými rozdíly (např. velikost kruhů 21 a 13 mm. Jinak bez rozdílů.**

První test v Christchurchi vyprodukoval 3425 otisků (!), po přenesení do Wellington je známé číslo 4321 otisků.

Nutno uvést, že všechny otisky musely být oraženy denním razítkem pošty.

Moss v tomto roce uvedl do provozu i modely pro firemní účely (Mossův model, ASC č. 2). Identický výplatní stroj ve vzhledu jako jeho první model pro veřejnost, ale upraven. Před tím

několik dnů používal původní výplatní otisk známý z Christchurche. Používaný od 11. 7. do 10.8. I když archivy udávají, že bylo vyrobeno 50 modelů těchto strojů, přesto se zachoval je jediný otisk na obálce Christchurch Meat Co. (hodnota 1d.). Celistvosti s hodnotou 1/2d. se nezachovaly.

Tržní hodnota každého z prvních dvou modelů je USD 2000,-, třetího pospaného je USD 2400,- a firemního až USD 75000,-. Některé z těchto otisků jsou součástí exponátu kanadského sběratele Luca Légaulta.

Dodávám, že ve stejném roce 1904 světlo světa spatřily i modely dalšího novozélandského vynálezce Roberta Walese (NZFM) **- byl používán od 7. 7. do 31. 10. 1904 (některé zdroje uvádějí až do 7. 2. 1905) v Dunedinu, dalším městě Jižního ostrova před Hlavní poštou (tvar byl oválný), ale prvenství prvního výplatního stroje pro veřejnost na světě jde ke cti Ernesta Mosse, aspoň prozatím.** R- Wales upravil původní – snad nepoužitý vynález W. Hollingworthe z Brisbane v Austrálii.

Nový Zéland se tak stal v klasickém období výplatního otisku od roku 1897 (první stroj na světě v New Yorku) do roku 1922 územím, kde došlo k nenadálému a na tehdejší masivnímu použití výplatního stroje v poštovním provozu. Proč tomu bylo? Skutečnosti a důvody nejsou souhrnně doloženy. Ve čtyřech zemích se vynalezly různé výplatní stroje v tomto období – USA, Norsku, Velké Británii a Novém Zélandě, nezávisle na sobě. Rád bych uvedl, že Mossovy aktivity pronikly i do zahraničí. Jeho modely vyplácely zásilky v dalších letech například v Indii a Egyptě. Ernest Moss byl věren tomuto oboru i v pozdějších letech. V archivu jsem např. narazil na jeho vynález 8. 5. 1917 (!). Týkal se vylepšení použití inkoustové barvy při provozu výplatních strojů).

Nový Zéland přispěl k rozvoji použití výplatních strojů i v dalších letech po roce 1904 – (Christchurch 1906, dva pokusy, 1914), Nový Zéland na celém teritoriu(1907, 1908, 1910, 1915, 1916, 1922). Zachycené výplatní otisky byly svědkem vývoje a rozvoje výplatních otisků inventované na Novém Zélandě.

Rád bych na závěr této části článku o Novém Zélandě zasadil do kontextuhistorie poštovnictví v této zemi. Činím tak v přehledné kronice.

Stručná poštovní historie Nového Zélandu

1831 – přibližný rok vzniku poštovní služeb na Novém z0landě

1831 – 1848 – zřizovány první poštovní úřady

1856 – vydán Local Posts Act (dovolující lokálním samosprávám zřizovat poštovní úřady)

18. – 20. 7. 1855 – vydány první známky Nového Zélandu (královna Viktorie), původně stříhané, od roku 1862 perforované

1. 1. 1901 – jednotné poštovné z NZ do jakékoliv země (1d.)

1. 10. 1876 – vydány první celiny (dopisnice 1. 1. 1895, doporučené obálky 21. 6. 1898, obálky

4. 6. 1899, aerogramy 17. 11. 1941)

1. 4. 1878 – vydány první novinové pásky (přebaly)

1. 4. 1998 – uzákoněna deregulace (ke státní poště přibyly další nezávislé instituce)

Soukromé společnosti vydávají své vlastní známky (DX Mail, Fastway Post, New Zealand Mail, Petes Post).

Nedá mi, abych se nezmínil ještě o dalších skutečnostech blízkých filatelii a poštovní historii, jak jinak než z Christchurche. V tomto městě existuje již od roku 1911 (vznik v srpnu) agilní klub **Christchurch (NZ) Philatelic Society, inc. (**http://www.cps.gen.nz**).** V současné době jej vedou Paul van Herpt (prezident), Jim robb (CPS tajemník), Sue Claridge (viceprezidentka) a Stephen Jones (redaktor zpravodaje). Historie tohoto spolku je starší, před datem 1911 existovali v rámci jiné entity navázané na londýnský klub Chums Society of Stamp Collectors. Byli odnoží od roku 1910, než došlo k osamostatnění. Koncem minulého století založili vlastní muzeum (1998) s většinou vlastních exponátů. Od pošty na Katedrálním náměstí dostali řadu darů (poskytnuto NZ Post) – kromě nábytku i prodejní automaty a výplatní stroje. Původní štíty a tabulky klub zakoupil. Řadu výplatních strojů obdrželi od Office Appliance Company, jakož i datem od C. R. Hawkinse. Kromě trojrozměrných exponátů mají i rozsáhlý archiv, který poskytují jen badatelům. K účelům muzea funguje zřízená nadace.

Druhá poznámka se týká Národní výstavy pořádané v Christchurchi ve dnech, kdy píši tyto řádky (18. – 20. 11. 2016). Má název **Christchurch 2016 Stamp and Postcard Exhibition** a koná se v Addington Raceway Event Centre v Christchurchi. Je uspořádaná u příležitosti 100. výročí Cantenbury Aviation Co. Sira Henryho Wigrama. Pořádá ji Campex Inc. pod patronátem New Zealand Philatelic Federation s hlavním sponzorem NZ Post a s podporou New Zealand Stamp Dealers Association.

Jak rozumí novozélandští filatelisté poštovní historii?

Jako:

1. Poštovní historii – materiál dopravovaný a ve vztahu l oficiální, místní a soukromé poště (trasy, sazby, použití, poštovní aspekty, poštovní lsužby, funkce, aktivity ve vztahu k poštovním službám),
2. Markofilatelie (razítka) – studie razítek oficiální, místní a soukromé pošty na celistvostech, s použitím známek a ostatní poštovní artefakty – předznámkové poštovní služby, rozvoj místních a regionálních pošt a mezinárodní poštovní služby, poštovní sazby, poštovní razítka, vojenská, polní, zajatecká, internační pošta, vlaková pošta, všechny druhy ambulantních pošt, katastrofní pošta, dezinfekční pošta, cenzurní pošta, doplatné, automatizace pošty, poštovní znaky speditérů, oficiální pošta, vyplacená a paušální služba.
3. Historické, společenské a speciální studie – soustředěné na poštovní historii, interakci s obchodem a společností ve spojení s poštovními službami (telegramy, blahopřejné dopisnice, ilustrované komerční obálky a pohlednice použité v poštovním systému, studie poštovnictví s účinkem na obchod, společnost a průmysl, historické, místní a

regionální studie, studie se vztahem k národním památkám.

Z hlediska časových period novozélandská filatelie zkoumá tato období:

- do vzniku UPU (do 1875),
- 1875 – 1945
- po roce 1945

Touto systematikou se řídí i stanovení soutěžních tříd na novozélandských výstavách včetně té poslední v Christchurchi.

Věřím, že tento pohled k filatelistickým a poštovním historikům protinožcům je zajímavý.

Psáno a přidáno na portál www.kf0015.cz: 19. 11. 2016

Autor textu: Ivan Leiš